

ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของไทย

ในรอบปีที่ผ่านมา (2510) มีเสียงแสดงความปรวิตกเกี่ยวกับการเพิ่มขึ้นของประชากรชาวไทยอย่างมากมาย หลายคนเกรงว่า หากสถานการณ์ทรงตัวอยู่เช่นนี้ นานไปอาหารจะผลิตได้ไม่เพียงพอแก่การบริโภค ยิ่งเมื่อพิจารณาถึงแนวโน้มของปริมาณอาหารที่โลกผลิตได้ ซึ่งนับวันแต่จะลดลงเมื่อเทียบกับการเพิ่มขึ้นของประชากรโลก ก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่า เสียงปรวิตกดังกล่าวมิได้ปราศจากมูลเสียเลยทีเดียว ในปี พ.ศ.2508 ดร. ดี.อาร์. เซน (D.R. Sen) ผู้อำนวยการองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) บรรยายถึงสถานการณ์อันเลวร้ายดังกล่าวต่อที่ประชุมคณะกรรมการประชากรแห่งสหประชาชาติ (United Nations Population Commission) ความตอนหนึ่งว่า “...เป็นที่ประจักษ์แล้วว่า สันติภาพหรือความมั่นคงของโลกจะไม่มีวันสิ้นสุดลงถ้าหากสามารถจัดการความหิวโหยและความต้องการให้หมดสิ้นไป อันที่จริงอันตรายมิได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่สุขภาพอนามัยและความสุขของปัจเจกชนเท่านั้น หากยังกระทบถึงพื้นฐานของสังคมเสรีประชาธิปไตยด้วย ช่วงเวลา 35 ปีข้างหน้า ที่สุดแห่งศตวรรษนี้ ในทัศนะของข้าพเจ้า จะเป็นช่วงเวลาแห่งวิกฤติการณ์ในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ เราจะต้องใช้มาตรการต่างๆ อย่างเต็มที่ ทั้งโดยการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตและการรักษาอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรให้คงที่ มิฉะนั้นเราจะต้องเผชิญกับความหายนะอันใหญ่หลวง อย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน เราต้องพึงสำเหนียกว่า ในสถานการณ์ปัจจุบัน ไม่ว่าจะมีความก้าวหน้าหรือความหายนะอันมีไม่จำกัด มิได้เกิดขึ้นเฉพาะแต่ประเทศหนึ่งประเทศใดเท่านั้น หากเกิดแก่โลกทั้งมวล...” (Berelson 1966 : 3) สำหรับประเทศไทยนั้น แม้แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรคนปัจจุบันก็ยังคงแสดงความห่วงใยว่า หากผลผลิตต่อไร่ของเรายังไม่สูงขึ้นอย่างพอเพียง หรือหากยังไม่มีการใช้มาตรการใดๆ ที่จะใช้ลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว ในอีก 25-30 ปีข้างหน้า ประเทศไทยจะไม่สามารถส่งข้าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศ และที่สุดอาจประสบปัญหาการขาดแคลนข้าวบริโภคด้วย (พระประกาศศกกรม 2510 : 3-6) นอกจากนี้การพัฒนาประเทศที่กำลังดำเนินอยู่ก็จะประสบผลสำเร็จน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ด้วยอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรที่สูงขึ้นนั้นจะมาถ่วงอัตราการเติบโต (Rate of Growth) ให้ต่ำลงไปอีก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมาอัตราการเติบโตเท่ากับ 7.8% ต่อปี ขณะเดียวกันอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเท่ากับ 3.2% ต่อปี (Buranasiri 1967) ทำให้รายได้ต่อบุคคล (Per Capita Income) สูงขึ้นปีละ 4.6% แต่ถ้าหากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรลดลงแล้ว รายได้ต่อบุคคลจะเพิ่มสูงขึ้นในอัตราเร็วกว่านี้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงระดับราคาที่สูงขึ้นด้วยแล้ว รายได้ต่อบุคคลที่แท้จริง (in real term) จะเพิ่มขึ้นในอัตราช้ากว่านี้ เพราะเหตุว่า นับแต่ปีที่ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก (พ.ศ. 2504) เป็นต้นมา ระดับราคาได้เพิ่มสูงขึ้นทุกปี เหตุฉะนั้น ปัญหาการเพิ่มขึ้นของประชากรจึงนับเป็นปัญหาที่พึงพิจารณาอย่างยิ่ง นักวิชาการเองยังมี

ความเห็นแตกแยกออกเป็นหลายฝักหลายฝ่าย และรัฐบาลก็ยังไม่มั่นนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับเรื่องนี้ เมื่อเร็ว ๆ นี้ นายเฮนรี เอฟ. แม็กคัสเกอร์ (Henry F. McCusker) ได้เขียนบทความเรื่อง “The Relationship Between Population and the Economic and Social Development of Thailand”¹ ผู้เขียน เห็นว่ามีสาระน่าสนใจ จึงเก็บความนำมาเล่าสู่กันฟัง เพื่อชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการเติบโต และโครงสร้างของประชากรกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ที่จริงแล้วไม่เฉพาะแต่การเปลี่ยนแปลงด้านประชากรเท่านั้นที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาประเทศ หากว่าการพัฒนาประเทศก็มีอิทธิพล ต่อสถานการณ์ด้านประชากรด้วย อย่างไรก็ตาม บทความนี้จะกล่าวเน้นถึงผลกระทบของการเพิ่มขึ้น ของประชากรที่มีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เพราะเหตุว่า เป็นผลที่เกิดขึ้นโดยตรง และเกิดขึ้น มากกว่าผลในทางกลับกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับปัญหาประชากรมีมาตั้งแต่คริสต์วรรษที่ 18 นักเศรษฐศาสตร์ สำนักคลาสสิก (Classical Economists) โดยเฉพาะ โทมัส โรเบิร์ต มัลธัส (T.R. Malthus) และ เดวิด ริคาร์โด (David Ricardo) มีความเห็นว่า ประชากรจะเพิ่มขึ้นในอัตราที่เร็วกว่าการเพิ่มขึ้นของอาหาร ซึ่งยังผลให้อัตราการตายสูงขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากประชากรพากันอดตายและเป็นโรคขาดอาหาร การที่ อัตราการตายสูงขึ้นนั้นย่อมทำให้จำนวนประชากรลดลง อาหารที่บุคคลหนึ่งๆ จะมีบริโภคก็จะมีมากขึ้น ความบริบูรณ์ด้านอาหารการกินจะทำให้จำนวนประชากรเริ่มเพิ่มขึ้น และในไม่ช้าจะเพิ่มขึ้นสูงกว่าการเพิ่มขึ้นของอาหารอีกครั้งหนึ่ง ตามนัยนี้ ทฤษฎีธรรมชาติจึงเป็นเครื่องกำหนดดุลยภาพของ ประชากร คำทำนายของมัลธัสและริคาร์โดในกรณีของยุโรปนั้น ประสบความผิดพลาดด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ *ประการแรก* ในศตวรรษที่ 19 และ 20 ชาวยุโรปได้อพยพไปยังส่วนอื่นๆ ของโลก ทำให้ แรงกดดันด้านประชากรของยุโรปลดลง และ*ประการที่สอง* การประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ อันเนื่องมา จากการปฏิวัติอุตสาหกรรมได้ยังผลให้เทคโนโลยี และประสิทธิภาพในการผลิตสูงขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้ทฤษฎีของมัลธัสและริคาร์โดจะใช้ไม่ได้สำหรับประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว แต่ก็ยังใช้ได้ สำหรับประเทศด้อยพัฒนาที่มีประชากรอย่างล้นหลาม

นายแม็กคัสเกอร์กล่าวถึง Optimum Population Theory ว่าเป็นทฤษฎีที่พยายามแสวงหาขนาดประชากรที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ยังไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ทั้งทฤษฎีนี้ก็เป็นการศึกษาวิเคราะห์ในสถานะนิ่ง (Static) มิได้คำนึงถึงสถานะที่กำลัง เคลื่อนไหว (Dynamic) การเปลี่ยนแปลงขนาดของประชากรเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงอัตราการเกิด หรืออัตราการตาย หรือทั้งสองอย่าง และในบางกรณีต้องพิจารณาอัตราการอพยพด้วย อัตราการเพิ่ม

¹ตีพิมพ์ในวารสาร *สังคมศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 (มิถุนายน - สิงหาคม 2510) หน้า 19-38 และ ต่อมาใน *วารสารเศรษฐศาสตร์* ปีที่ 2 เล่มที่ 1 (2510) หน้า 132-152 ฉบับหลังมีรายละเอียดพิสดารกว่าฉบับแรกใน บางตอนและค้อยกว่าในบางตอน

ขึ้นของประชากรเป็นเรื่องสำคัญในการพิจารณาว่า จะต้องอาศัยการลงทุนเพิ่มขึ้นอีกเท่าใด จึงจะทำให้สามารถรักษาระดับรายได้ต่อบุคคลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ เพราะเหตุว่า หากประชากรเพิ่มขึ้นในอัตราที่เร็วยิ่งขึ้นเท่าใด ก็ยิ่งต้องการทรัพยากรในการลงทุนมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งก็หมายความว่า จะต้องลดการบริโภคและเพิ่มการออม ในประเทศด้อยพัฒนาซึ่งรายได้ต่อบุคคลอยู่ในระดับต่ำ การลดการบริโภคและการเพิ่มการออมจะทำให้ยากยิ่ง โดยเฉพาะในกรณีที่ยังได้ส่วนใหญ่ใช้ไปในการบริโภคอาหาร และในขณะที่ทุนไม่อาจเพิ่มขึ้นในอัตราเดียวกับการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว ย่อมต้องนำทุนที่มีอยู่ไปใช้ในการผลิตสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ นับแต่โรงเรียน โรงพยาบาล บริการชุมชน และสถาบันเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมอื่นๆ

นอกจากขนาดของประชากรและอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว ลักษณะการกระจายอายุประชากร (Age Distribution) ก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ เพราะจะช่วยให้ทราบถึง “อัตราส่วนการพึ่งพาอาศัยกัน” (Dependency Ratio) ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจำนวนคนไม่ทำงานกับจำนวนคนทำงานในประเทศด้อยพัฒนาทั่วไป ผู้ที่ไม่ทำงาน ได้แก่ เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี และผู้มีวัยสูงกว่า 60 ปี ยิ่งเมื่อมีอัตราการเกิดอยู่ในระดับสูงถึง 40-45 คน ต่อประชากร 1000 คนเช่นนี้ ก็ยังเป็นเหตุให้จำนวนเด็กที่ยังไม่อยู่ในวัยทำงานมีเป็นจำนวนมาก และยังอัตราการตายลดลง จำนวนผู้ที่มีอายุเกินกว่า 60 ปีก็ยังมีมากขึ้น ผลก็คือ อัตราส่วนระหว่างแรงงานในการผลิตต่อประชากรทั้งสิ้นจะอยู่ในระดับต่ำ หรืออีกนัยหนึ่ง มีผู้บริโภคนานาชาติจำนวนมาก แต่มีผู้ผลิตจำนวนน้อย อัตราส่วนดังกล่าวนี้จะสูงขึ้นถ้าหากลดอัตราการเกิดให้ต่ำลง

อย่างไรก็ตาม มีผู้ที่เห็นไปในทางที่ดี (Optimistic) ว่า แนวโน้มของประชากรโลกในปัจจุบันเป็นไปในทางที่สนับสนุนว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมจะช่วยลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรให้ต่ำลง ดังปรากฏในประเทศด้อยพัฒนาหลายประเทศ ในประเทศกำลังพัฒนาอัตราการตายลดลง ทั้งนี้เนื่องจากความก้าวหน้าทางด้านสาธารณสุขและการแพทย์ ในเวลาต่อมาอัตราการเกิดก็ลดลงด้วย แต่เป็นไปอย่างเชื่องช้า เพราะต้องอาศัยการปรับตัวด้านวัฒนธรรม สังคม และทัศนคติซึ่งกินเวลานาน

สำหรับประเทศไทย จากการสำมะโนประชากรในปี พ.ศ.2503 ปรากฏว่ามีประชากรทั้งสิ้น 26.9 ล้านคน และประมาณว่าเพิ่มขึ้นเป็น 28.8 ล้านคนในปี พ.ศ.2506 และ 33.2 ล้านคนในปี พ.ศ.2510 เทียบกับจำนวนประชากร 5-6 ล้านคนในปี พ.ศ.2393 8.3 ล้านคนในปี พ.ศ. 2454 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการสำมะโนประชากร และ 17.4 ล้านคนในปี พ.ศ.2490

ในจำนวนประชากรทั้งสิ้น อาศัยอยู่ในชนบทถึง 90% ส่วนอีก 10% อาศัยอยู่ตามศูนย์ชุมนุมชนสำคัญๆ สามในสี่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ และธนบุรี การสร้างบ้านแปงเมือง (Unbanization) เป็นไปอย่างรวดเร็วระหว่างปี พ.ศ.2490-2503 จำนวนประชากรในพระนคร-ธนบุรี เพิ่มขึ้นถึง 118%

ในขณะที่ประชากรทั่วราชอาณาจักรเพิ่มขึ้นเพียง 50% การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญหาด้านการขนส่ง สุขาภิบาล ที่อยู่อาศัย และการศึกษาในอนาคตโดยมีพิกัดต้องสงสัย²

จำนวนประชากรในปี พ.ศ.2503 จำแนกตามเพศ เป็นเพศชาย 13.5 ล้านคน และเพศหญิง 13.5 ล้านคน ซึ่งเป็นอัตราส่วนตามปกติ แต่ที่น่าสังเกตก็คือ ประชากรที่มีวัยต่ำกว่า 15 ปี มีอัตราส่วนสูงถึง 45% ของประชากรทั้งสิ้น (12.1 ล้านคน จาก 26.9 ล้านคน) ซึ่งสูงกว่าอัตราส่วนในอินเดีย (40%) ทั้งนี้เป็นผลเนื่องจากอัตรากาเวเจริญพันธุ์ (Fertility Rate) สูง และอัตราการตายของทารก (Infant Mortality) ต่ำ ประกอบกับการศึกษาและสวัสดิภาพสังคมที่ดีขึ้น สำหรับประชากรที่มีอายุสูงกว่า 60 ปีนั้นมีถึง 1.2 ล้านคน รวมแล้วมีจำนวนผู้ที่ไม่ทำงานถึง 13.3 ล้านคน ส่วนผู้ที่ทำงาน (อายุ 15-59 ปี) มีเพียง 13.6 ล้านคน เพราะฉะนั้นอัตราส่วนการพึ่งพาอาศัยกัน (Dependency Ratio) ระหว่างผู้ไม่ทำงานกับผู้ทำงานจึงเป็น 0.98 แสดงว่า โดยเฉลี่ยแล้ว คนที่ทำงาน 1 คน จะต้องเลี้ยงดูคนไม่ทำงาน 1 คน ในประเทศที่พัฒนาแล้ว อัตราส่วนดังกล่าวจะต่ำกว่านี้

จากการสำมะโนประชากรในปี พ.ศ.2503 อัตราการเกิดอย่างคร่าวๆ เท่ากับ 43 คนต่อประชากร 1,000 คน ซึ่งต่ำกว่าปี พ.ศ.2473 และปี พ.ศ.2493 แต่สูงกว่าในระยะเวลาระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง นายแมคคัสเกอร์กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันไม่มีที่ท่าว่า อัตราการเกิดดังกล่าวนี้จะลดลง สำหรับอัตราการตายนั้นประมาณว่า 13 คนต่อประชากร 1,000 คน แต่ขณะนี้ (พ.ศ.2510) ลดลงเหลือเพียง 10 คนต่อประชากร 1,000 คน เดิมในปี พ.ศ.2473 อัตราการตายเท่ากับ 31 คนต่อประชากร 1,000 คน และลดลงเหลือ 22 คนต่อประชากร 1,000 คนในปี พ.ศ.2493 การที่อัตราการตายลดลงนั้นก็เนื่องจากความก้าวหน้าทางสาธารณสุขและสุขาภิบาล ส่วนอัตราการอพยพนั้นอยู่ในระดับต่ำมากและไม่มีความสำคัญนัก เพราะฉะนั้นอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรซึ่งพิจารณาจากอัตราการเกิดและอัตราการตายจึงเท่ากับ 3.3% ต่อปี นับว่าเป็นอัตราสูงสุดในเอเชีย และคาดว่า หากประชากรยังคงเพิ่มขึ้นในอัตรานี้ ภายใน 20 ปี ประชากรจะเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่า สำหรับปัญหาในด้านการรวบรวมข้อมูลนั้นจะไม่กล่าวถึงในบทความนี้

เมื่อพิจารณาสถานการณ์ด้านประชากรในอดีต จะเห็นได้ว่า ในปี พ.ศ.2393 ประเทศไทยมีประชากรเพียง 6 ล้านคน และเพิ่มขึ้นเป็น 8 ล้านคนในปี พ.ศ.2454 ซึ่งเป็นปีแรกที่มีการสำมะโนประชากร จนถึงปี พ.ศ.2490 ประชากรได้เพิ่มขึ้นกว่า 2 เท่า และในปัจจุบันประชากรจำนวน 33 ล้านคน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ. 2490 เกือบสองเท่า ถ้าหากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรยังคงสูงเช่นนี้ ในปี พ.ศ.2529 จำนวนประชากรทั้งสิ้นจะเท่ากับ 64 ล้านคน และเท่ากับ 103 ล้านคนในปี พ.ศ.2543

²ขณะนี้ (2511) รัฐบาลกำลังดำเนินโครงการเกี่ยวกับ Greater Bangkok เพื่อจัดการวางผังเมืองใหม่ และกำหนดประชากรสูงสุดไว้เพียง 7 ล้านคน เพื่อความเหมาะสมในการจัดสรรบริการสาธารณูปโภคและสวัสดิภาพสังคม... ผู้เขียน

แต่ถ้าหากเราลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรลง 10% ทุกระยะเวลา 5 ปี ระหว่างปี พ.ศ.2513 ถึง พ.ศ.2543 แล้ว อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจะลดลงจาก 3.3 % เหลือ 1.8% กล่าวคือ ลดลงถึง 53% ในระยะเวลา 30 ปี ข้อสมมติฐานนี้ขึ้นอยู่กับเป้าหมายในการลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยอาศัยโครงการวางแผนครอบครัว (Family Planning) ที่จะประสบผลสำเร็จเพียงใด ถ้าหากสามารถลดการเพิ่มขึ้นของประชากรตามเป้าหมายดังกล่าวได้แล้ว จำนวนประชากรในปี พ.ศ.2543 จะลดลงเหลือเพียง 80 ล้านคนเศษ แทนที่จะเป็น 103 ล้านคน

ผลกระทบของการเพิ่มขึ้นของประชากรที่มีต่อการพัฒนาสังคมไทยอาจพิจารณาได้ ดังนี้

1. ผลที่มีต่อกำลังแรงงาน (Labour Force)

คำว่า “กำลังแรงงาน” นี้ นายแมคคัสเกอร์หมายถึงผู้ที่อยู่ในวันทำงานระหว่างอายุ 15-59 ปี นิยามศัพท์ดังกล่าวนี้แตกต่างกับนิยามของสำนักงานสถิติแห่งชาติ ซึ่งถือเอาผู้ที่มีอายุ 11 ปี ขึ้นไปเป็นกำลังแรงงาน เพราะเด็กในวันนี้จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และอาจออกสู่ตลาดแรงงานได้แล้ว (พร อุคตพงษ์ และคณะ 2506 : 143-165) นอกจากนี้ คำนิยามของนายแมคคัสเกอร์ยังมิได้พิจารณาถึงจำนวนผู้ทุพพลภาพ และผู้ที่สามารถทำงานได้ แต่ไม่ประสงค์จะทำงานอีกด้วย

ตามนัยของนายแมคคัสเกอร์ กำลังแรงงานของประเทศในปี พ.ศ.2503 มีอยู่เพียง 13.6 ล้านคน (50.6 % ของประชากรทั้งสิ้น) และเพิ่มขึ้นเป็น 44 ล้านคน ในปี พ.ศ.2543 (คิดเป็น 42.7% ของประชากรทั้งสิ้น) แสดงให้เห็นว่า อัตราส่วนของกำลังแรงงานได้ลดลง ซึ่งเท่ากับอัตราส่วนการพึ่งพาอาศัยกัน (Dependency Ratio) ได้สูงขึ้น กำลังแรงงานแต่ละหน่วยจะต้องมีภาระเลี้ยงดูผู้ที่ไม่ทำงานมากขึ้น แต่ถ้าหากเราสามารถลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว ในปี พ.ศ.2543 จะมีกำลังแรงงานเพียง 34 ล้านคน แสดงว่าจะต้องมีการจ้างงานเพิ่มขึ้นเพียงอีก 18 ล้านคน แทนที่จะเป็น 28 ล้านคน ในกรณีที่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรมิได้ลดลง ซึ่งเป็นภาระอันใหญ่หลวงของระบบเศรษฐกิจเมืองไทย เนื่องจากภาคอุตสาหกรรม (Industrial Sector) ไม่ใหญ่พอที่จะจ้างกำลังแรงงานที่เพิ่มขึ้นได้หมด ทั้งลักษณะการลงทุนด้านอุตสาหกรรมก็เน้นหนักทางด้านทุน (Capital-Intensive) มากกว่าด้านแรงงาน ถ้าหากภาคอุตสาหกรรมไม่อาจจัดสรรงานในอัตราที่เร็วเท่า หรือเร็วกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว กำลังแรงงานที่เหลือจะต้องหันไปทำงานในภาคเกษตรกรรมหรือภาคบริการ ซึ่งประสิทธิภาพในการผลิตต่ำและการทำงานมิได้เป็นไปอย่างเต็มที่

นายแมคคัสเกอร์มิได้วิเคราะห์องค์ประกอบของกำลังแรงงาน ตลอดจนกำลังคนเชิงยุทธศาสตร์ (Strategic Manpower) ซึ่งหมายถึงคนงานที่มีฝีมือ นักวิชาการ และผู้สำเร็จจากมหาวิทยาลัยทุกแขนง ตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 2 (พ.ศ.2510-2514) คาดว่าจะมี

การจ้างงานในปี พ.ศ.2514 เพียง 16.76 ล้านคน³ แต่เรามีกำลังแรงงานถึง 19 ล้านคน ถ้าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรยังคงเท่าเดิม แสดงว่าจะมีคนว่างงานถึง 3.24 ล้านคน ขณะเดียวกันแรงงานที่ได้รับการฝึกอบรมในระหว่างระยะเวลาที่ประกาศใช้แผนฯ นี้กลับมีเพียง 92,320 คน ทั้งที่มีความต้องการถึง 118,300 คน แสดงว่า เราประสบปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือและมีการศึกษาถึง 25,980 คน⁷ ถ้าหากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรยังสูงเช่นนี้ แรงงานที่มีฝีมืออาจเพิ่มตามขึ้นไม่ทัน

2. ผลที่มีต่อการศึกษา

ถ้าหากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรยังคงเท่าเดิม จำนวนผู้ที่ต้องการได้รับการศึกษาดั้งแต่ระดับประถมศึกษาถึงอุดมศึกษาในปี พ.ศ.2543 จะมีมากกว่าปี พ.ศ. 2503 ถึง 4 เท่า กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2503 ประชากรที่กำลังได้รับการศึกษาในทุกระดับมีเพียง 4.3 ล้านคน และเพิ่มขึ้นเป็น 17.0 ล้านคนในปี พ.ศ.2543 แต่ถ้ามาตรการในการลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรได้ผล จะเพิ่มขึ้นเป็น 13.6 ล้านคนเท่านั้น ในขณะที่อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงเช่นนี้ ย่อมทำให้อัตราส่วนระหว่างประชากรในวัยศึกษาต่อประชากรทั้งสิ้นสูงขึ้น ยังผลให้มีความต้องการอาคารเรียน ครู และอุปกรณ์การสอนมากขึ้นด้วย ในทัศนะของผู้เขียน ในภาวะการณ์เช่นนี้ย่อมเป็นการยากที่จะเพิ่มพูนคุณภาพของการศึกษา ยิ่งถ้าหากงบประมาณด้านการศึกษายังคงเพิ่มขึ้นในอัตราเท่าเดิม ก็ยิ่งแสดงให้เห็นว่า งบประมาณส่วนที่เพิ่มขึ้นนั้นจะนำไปใช้จ่ายด้านการศึกษาภาคบังคับของประชากรที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น ส่วนการให้การศึกษาในระดับสูงย่อมจะต้องลดลง เว้นแต่ว่าจะลดคุณภาพของการศึกษาลงเท่านั้น จึงจะสามารถให้บริการการศึกษาในระดับนี้ให้เท่าเดิม หรือมากขึ้นได้ สำหรับในด้านจำนวนผู้ได้รับการศึกษานั้น ปรากฏตามสถิติในปี พ.ศ.2507 ว่า ผู้ที่เรียนในชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษามีเพียง 8% และ 0.9% ของผู้ที่เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา องค์การ ECAFE ได้กำหนดอัตราส่วนมาตรฐานสำหรับประเทศต่างๆ ในเอเชียไว้ว่า จำนวนนักเรียนที่เรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษาและอุดมศึกษาควรเป็น 26% และ 2% ของผู้ที่เรียนในชั้นประถมศึกษา (ปัญญ อิงภากรณ์ 2508 : 8-27) แสดงให้เห็นว่า จำนวนผู้ได้รับการศึกษาในประเทศไทยยังอยู่ในระดับต่ำมาก และถ้าหากอัตราการให้บริการการศึกษาเพิ่มขึ้นไม่ทันอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้ว ในอนาคตอัตราส่วนจำนวนผู้ได้รับการศึกษาในระดับต่างๆ เมื่อเทียบกับจำนวนผู้ได้รับการศึกษาชั้นประถมหรือเทียบกับจำนวนประชากรทั้งสิ้นยิ่งจะลดน้อยลงไปอีก เด็กที่อยู่ในวัยศึกษาหากยังไม่มีโอกาสได้รับการศึกษาแล้ว ย่อมมีโอกาสก่อปัญหาต่างๆ ให้สังคมได้มากขึ้น ปัญหาเกี่ยวกับเยาวชนจะเรื้อรังไปอีกนาน

³ที่มา : สำนักงานวางแผนกำลังคน สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ

3. ผลที่มีต่อค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการสังคม

ถ้าหากประชากรมีมากขึ้น ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณสุข และการแพทย์ สถาบันการศึกษา และบริการชุมชนย่อมจะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ถ้าหากโครงการลด อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรประสบผลสำเร็จ ในปี พ.ศ.2543 เราจะสามารถประหยัดรายจ่ายด้านนี้ ถึง 2.8 พันล้านบาท และอาจนำไปลงทุนในด้านอื่นที่ก่อให้เกิดผลิตผลได้มากกว่าอีกด้วย ทั้งนี้โดย กำหนดให้ค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการสังคมต่อประชากรคนหนึ่งๆ เท่ากับ 120 บาท และเป็นอัตรารายที่ ระหว่างปี พ.ศ.2513-2543

4. ผลที่มีต่อการส่งออกข้าว

ถ้าอัตราการบริโภคข้าวต่อบุคคลในปีหนึ่งๆ เท่ากับข้าวเปลือก 235 กิโลกรัม และเป็นอัตรารายที่ตลอดระยะเวลาระหว่างปี พ.ศ.2510-2543 แล้ว คาดว่าประมาณปี พ.ศ.2533 ประเทศไทยจำเป็นต้องซื้อข้าวจากต่างประเทศเพื่อการบริโภคภายใน ทั้งนี้เพราะการผลิตข้าวเพิ่มขึ้นเพียงปีละ 2% แต่ประชากรเพิ่มขึ้นปีละ 3.3% เว้นแต่จะมีการใช้ปุ๋ยมากขึ้น การทำนาปีละ 2 ครั้ง การปรับปรุงเมล็ดพันธุ์ข้าว และอื่นๆ อย่างไรก็ตาม ในระยะยาวปริมาณข้าวที่ส่งออกย่อมจะต้องได้รับความกระทบกระเทือน

มีผู้เห็นว่า ประเทศไทยจะต้องกลายเป็นผู้ซื้อข้าวภายใน 26 ปีข้างหน้า และถ้าเป็นดังนั้น ประเทศไทยเดี๋ยวจะเป็นประเทศผู้ส่งข้าวออก แน่นอนทีเดียว ประเทศผู้ส่งข้าวออกในอนาคตจะต้องเป็นประเทศผู้เคยซื้อข้าวและประสบผลสำเร็จในการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตข้าว และการลดอัตราเพิ่มขึ้นของประชากรตลอดระยะเวลาอันยาวนาน และถ้าประเทศไทยกลายเป็นประเทศผู้ซื้อข้าวแล้ว ก็จำเป็นต้องหาทางส่งพืชอื่นหรือสินค้าอุตสาหกรรมออกไปขายต่างประเทศแทนข้าว เพื่อจะได้มีเงินตราต่างประเทศสำหรับซื้อสินค้าเข้า ซึ่งคาดว่าในปี พ.ศ.2543 เราจะต้องการเงินตราต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่าของปี พ.ศ.2510 และถ้าอัตราส่วนการซื้อสินค้าต่างประเทศต่อบุคคลในปี พ.ศ.2543 เท่ากับปี พ.ศ.2510 แล้ว ราคาข้าวเปลือกที่ส่งออกจะต้องเพิ่มขึ้นเป็นสองเท่าเมื่อเทียบกับราคาสินค้าขาเข้า จึงจะมีเงินตราต่างประเทศมากพอแก่การส่งซื้อสินค้าเข้า ทั้งนี้กำหนดให้ปริมาณการส่งออกคงที่ (Gray 1966: 58-76)

5. ผลที่มีต่อพื้นที่ในการเพาะปลูกต่อชาวนา 1 คน

ประมาณว่า 82% ของกำลังแรงงานเป็นชาวนาผู้อาศัยอยู่ตามหมู่บ้านในชนบทและเมืองเล็กๆ ถ้าหากประชากรยังคงเพิ่มขึ้นในอัตราสูงเช่นนี้ ภาคอุตสาหกรรมจะไม่สามารถจัดสรรงานให้ทำได้หมด ยังผลให้จำนวนกำลังแรงงานในภาคเกษตรกรรมมีมากขึ้น แรงงานในชนบทซึ่งขณะนี้

เพียง 12 ล้านคน (82% ของ 13.6 ล้านคน) จะเพิ่มขึ้นเป็น 30 ล้านคนในปี พ.ศ. 2543 แต่ถ้าสามารถลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรตามเป้าหมายแล้ว จะเหลือเพียง 23 ล้านคน โดยเหตุที่จำนวนที่ดินเพื่อการเกษตรมีอยู่จำกัด การที่แรงงานการเกษตรมีมากขึ้น ย่อมทำให้จำนวนพื้นที่เพาะปลูกต่อชวานา 1 คนลดลง ในปี พ.ศ.2508 ชวานาคนหนึ่งๆ มีที่ดินสำหรับเพาะปลูกโดยเฉลี่ย 5.5 ไร่ แต่ในปี พ.ศ.2543 จะลดลงเหลือ 2.8 ไร่ หรือ 3.6 ไร่ ถ้าสามารถลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร

6. ผลที่มีต่อรายได้ต่อบุคคล (Per Capita Income)

ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า ถ้าหากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรยังคงสูงขึ้นเรื่อยๆ ในขณะที่อัตราการเติบโตของรายได้ประชาชาติค่อนข้างคงตัวเช่นนี้ ย่อมทำให้อัตราการเติบโตของรายได้ต่อบุคคลเพิ่มขึ้นช้ากว่าที่ควรจะเป็น และยังพิจารณาถึงระดับราคาที่สูงขึ้นด้วยแล้ว บางปีรายได้ต่อบุคคลอาจลดลงมาเสียอีก (ประพจน์ ราชูภิมล 2510 : 9-29 และ พร อุดมพงษ์ 2506 : 144) จากการศึกษาของนายแมคคัสเกอร์ ปรากฏว่า ถ้าหากสามารถลดการเพิ่มขึ้นของประชากรตามเป้าหมายที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ในปี พ.ศ.2543 รายได้ต่อบุคคลจะสูงขึ้นกว่ากรณีที่ปล่อยให้ไปตามอัตราในปัจจุบันถึงกว่า 2,000 บาท

ในตอนท้ายของบทความ นายแมคคัสเกอร์กล่าวถึงโครงการด้านประชากรในประเทศไทยและบริการการวางแผนครอบครัว ซึ่งเริ่มดำเนินการที่อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี เมื่อกลางปี พ.ศ.2507 การคุมกำเนิดโดยใช้ห่วงวงแหวนพลาสติก (Inter-Uterine Device) และการทำหมัน เป็นไปอย่างได้ผล สะท้อนให้เห็นทัศนคติของประชาชนที่มีต่อบริการการวางแผนครอบครัวไปในทางที่ดีอยู่บ้าง อย่างไรก็ตาม ยังมีผู้คัดค้านการวางแผนครอบครัวอยู่เป็นอันมาก ทั้งนี้โดยอ้างเหตุผลต่างๆ กันดังนี้

(1) ชาวไทยยังไม่ต้องการการคุมกำเนิด และยังเกรงกลัวต่อภัยที่เกิดจากการคุมกำเนิด

แต่จากการสำรวจทัศนคติของประชาชนไม่ปรากฏผลดังที่กล่าวนี้ ข้อคัดค้านที่ว่าการวางแผนครอบครัวขัดกับหลักพุทธศาสนานั้น ไม่ใช่สิ่งถูกต้องนัก ตามทัศนะของผู้เขียน การวางแผนครอบครัวมิได้ขัดกับหลักพุทธศาสนาแต่ประการใด ตรงกันข้าม กลับสอดคล้องกับหลักพุทธศาสนา เพราะพุทธศาสนาถือว่า การเกิดหรือว่าการเวียนว่ายในสังสารวัฏเป็นทุกข์ ฉะนั้นการคุมกำเนิดจึงเป็นการดับทุกข์โดยปริยาย

(2) การคุมกำเนิดจะทำให้ขนาดครอบครัวคนไทยเล็กลง ขณะเดียวกัน ครอบครัวคนจีนจะมีขนาดใหญ่ขึ้น

แต่จากผลการวิจัยปรากฏว่า คนจีนนิยมการวางแผนครอบครัวมากขึ้นๆ ไม่น้อยกว่าคนไทย และจากสถิติหญิงที่ทำหมันในปี 2505 ปรากฏว่า 19% เป็นคนจีน นับว่ายังมีอัตราส่วนสูงกว่าอัตราส่วนระหว่างคนจีนต่อประชากรทั้งหมดในประเทศไทยเสียอีก

(3) ประเทศไทยจำเป็นต้องรักษาอัตราส่วนจำนวนประชากรต่อประชากรในเอเชียทั้งหมดให้เท่าเดิมหรือเพิ่มขึ้น

ข้อคัดค้านดังกล่าวนี้ ดูประหนึ่งว่า การลดอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรจะทำให้ฐานอำนาจของประเทศไทยในเอเชียลดลงด้วย ตามสถิติในปี พ.ศ. 2508 จำนวนประชากรของประเทศที่มีพลเมืองล้นหลาม 10 ประเทศในเอเชียเท่ากับ 1.643 พันล้านคน ไทยมี 31.8 ล้านคน คิดเป็น 1.94% ในปี พ.ศ.2523 จำนวนประชากรในประเทศต่างๆ ดังกล่าวเพิ่มขึ้นเป็น 2.199 พันล้านคน ไทยเพิ่มขึ้นเป็น 53 ล้านคน (อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร = 3.3% ต่อปี) คิดเป็นร้อยละ 2.41 แสดงว่าเราอาจจะลดประชากรลงได้อีก 0.5% ของจำนวนประชากรใน 10 ประเทศ

(4) ประเทศไทยยังต้องการคนหนุ่มที่อยู่ในวัยรับราชการทหารอีกมาก

การวางแผนครอบครัวย่อมทำให้คนหนุ่มที่มีอายุระหว่าง 20-35 ปีมีน้อยลง แต่นายแมคคัสเกอร์กลับเห็นว่า ข้อค้านนี้ฟังไม่ขึ้น เพราะแม้แต่ในขณะนี้ คนหนุ่มที่อยู่ในวัยรับราชการทหารได้ยังมีมากกว่าความต้องการกำลังคนทางทหารอีกมาก ผู้แทนกองทัพไทยในการสัมมนาทางวิชาการเรื่องประชากรของประเทศไทยครั้งที่สองเมื่อเดือนตุลาคม พ.ศ.2508 ยังกล่าวว่า กองทัพสมัยใหม่นี้ต้องการช่างเทคนิคที่สามารถและต้องการคุณภาพยิ่งกว่าปริมาณ

(5) ประเทศไทยยังมีประชากรน้อยเกินไป (Under Population) เนื่องจากมีพื้นที่ทำมาหากินเหลืออีกเป็นจำนวนมาก

แม้ว่าจะมีที่ดินว่างเปล่าเป็นจำนวนมาก แต่ที่ดินเหล่านี้ส่วนใหญ่ขาดปุ๋ยและทำการเพาะปลูกไม่ได้ผล และเป็นที่ดินที่ชาวนาได้ละทิ้งไปบุกเบิกหาที่ดินเพาะปลูกแห่งใหม่ ยิ่งถ้าหากต้องการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตด้านเกษตรด้วยแล้ว ก็ยังต้องเพิ่มการลงทุนต่อคนงาน 1 คน รวมทั้งการเพิ่มขนาดการยึดครองที่ดินโดยเฉลี่ย งานดังกล่าวนี้จะประสบความสำเร็จยิ่งขึ้น ถ้าหากประชากรในภาคเกษตรกรรมมีมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป นายแมคคัสเกอร์เห็นว่า ขณะนี้อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรไทยอยู่ในระดับสูงเกินไป ก่อให้เกิดผลเสียด้านกำลังแรงงาน การศึกษา ค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการสังคม การส่งข้าวออก จำนวนที่ดินที่ชาวนาคนหนึ่งๆ ถือครอง และรายได้ต่อบุคคล จึงเห็นควรสนับสนุนให้มีโครงการเกี่ยวกับประชากรและการวางแผนครอบครัว ซึ่งเรื่องนี้ผู้เขียนเห็นด้วยอย่างยิ่ง เพราะการวางแผน

แผนครอบครัวนั้น กว่าจะได้ผลต้องอาศัยระยะเวลาอันยาวนาน หากไม่มีมาตรการใดๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้ มีชามินานประเทศไทยจะต้องประสบปัญหาการมีประชากรอย่างฉับพลัน (Population Explosion) ผลเสียจากปัญหาดังกล่าวได้กล่าวมาบ้างแล้วในบทความนี้ ถ้าหากอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรสูงกว่าอัตราการเติบโตของรายได้ประชาชาติแล้ว ประเทศไทยก็ต้องตกอยู่ใน *กับดักประชากร (Population Trap)* โดยมีพิกัดสองสั (ตรีรัตน์ พรหมศิริ 2511: 58-62) เว้นแต่ว่าจะมีความพยายามขั้นต่ำสุดที่จะทำให้รายได้ต่อบุคคลเพิ่มขึ้นในขนาดที่จะทำให้หลุดพ้นจากกับดักนั้นตามทฤษฎีของ ฮาร์วีย์ เลเบนสไตน์ (Harvey Leibenstein : The Critical Minimum Effort Thesis) (Leibenstein 1962 : 94-111) อย่างไรก็ตาม ประเทศด้อยพัฒนามักจะไม่ยอมวางแผนครอบครัว ทั้งนี้โดยอ้างว่า ประเทศพัฒนาแล้วซึ่งไม่มีการคุมกำเนิด แต่เหตุฉุกเฉินจึงมาแนะนำให้ประเทศด้อยพัฒนาดำเนินการคุมกำเนิด ข้อสงสัยดังกล่าวดูปราศจากเหตุผลอย่างยิ่ง ประเทศที่ไม่ยอมดำเนินการคุมกำเนิดหรือชะลอการเกิดอย่างเด็ดขาดนั้นเห็นจะมีแต่ประเทศคอมมิวนิสต์เท่านั้น เพราะต้องการกำลังคนทางทหาร (Military Manpower) ทั้งยังอ้างว่า การเพิ่มขึ้นของประชากรจะทำให้การผลิตเพิ่มขึ้น ทั้งนี้โดยมิได้พิจารณาถึงผลของความต้องการในการบริโภคที่เพิ่มขึ้น ความเห็นเช่นนี้ย่อมเป็นที่เข้าใจได้สำหรับระบบเศรษฐกิจที่ใช้อำนาจเบ็ดเสร็จ (Totalitarian Economy) ซึ่งอาจบังคับให้การบริโภคต่อบุคคลลดลงได้ (Alpert 1963 : 95-98) สำหรับกรณีประเทศไทยนั้น การวางแผนครอบครัวควรจะต้องปล่อยให้ประชาชนมีเสรีภาพในการเลือกจะทำเช่นนั้นหรือไม่ มิใช่ใช้อำนาจกฎหมายบังคับ ส่วนการที่จะหวังให้อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรลดลงโดยการให้การศึกษาแก่ประชาชนมากขึ้น ตามความเห็นของท่านผู้อำนวยการวางแผนกำลังคน สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ⁴ ออกจะเป็นความหวังที่เลื่อนลอยเต็มทน เพราะจำนวนประชากรที่ได้รับการศึกษาในขณะนี้มียอดส่วนต่ำมากเมื่อเทียบกับจำนวนประชากรทั้งสิ้น แม้ว่างบประมาณรายจ่ายเพื่อพัฒนาการศึกษาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 2 จะกำหนดไว้ถึง 11.5% ของงบประมาณทั้งสิ้น (ฉบับแรกกำหนดไว้เพียง 7.4%) แต่งบประมาณส่วนใหญ่ใช้ไปในด้านการศึกษาภาคบังคับและการมัธยมศึกษา ทั้งยังคาดไม่ได้ว่า การศึกษาระดับใดจึงจะทำให้ประชากรรู้จักชะลอการเกิดด้วยตนเอง เหตุฉะนี้ มาตรการด้านการวางแผนครอบครัวจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสถานการณ์ในปัจจุบัน

หมายเหตุ ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ฉบับนิสิตนักศึกษา) ฉบับที่ 5
กุมภาพันธ์ 2511 หน้า 65-76.

⁴ นันต์ สายวรินทร์ “ใคร อะไร ที่ไหน” สยามรัฐ ฉบับวันที่ 28 พฤศจิกายน 2510 คาดว่า อัตราการเพิ่มขึ้นของประชากร 3.3% ในปี 2510 จะลดลงเหลือ 3% ในปี 2515 และ 2.8% ในปี 2520

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

ตรีรัตน์ พรหมศิริ (แปล)

การพัฒนาเศรษฐกิจและการเจริญเติบโต

(พระนคร : โรงพิมพ์มิตรสยาม 2511) หน้า 58-62

ประพจน์ ราชภูมิ

“การขยายตัวของประชากรกับการพัฒนาเศรษฐกิจ”

กิจกรรมเทคนิค ปีที่ 5 ฉบับที่ 13 (ตุลาคม 2510) หน้า 9-29

ป๋วย อึ๊งภากรณ์

“การศึกษา”

สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (กันยายน – พฤศจิกายน 2508) หน้า 8-27

พร อุดมพงษ์ สุจิตร์ โสภณ และวิจิต แสงทอง

“อุปทานและอุปสงค์กำลังคนของไทย”

รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่องประชากรของประเทศไทย ครั้งที่ 1

(พระนคร : กองวิจัยสังคมศาสตร์ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ 2506) หน้า 143-165

พระประกาศสหกรณ์ “ในอนาคตประเทศไทยจะส่งข้าวออกไปจำหน่ายต่างประเทศได้หรือไม่”

ข่าวเศรษฐกิจการเกษตร ปีที่ 12 ฉบับที่ 128 (กรกฎาคม 2510) หน้า 3-6

ภาษาอังกฤษ

Alpert, Paul.

Economic Development.

(New York : The Free Press of Glencoe, 1963), pp. 95-98.

Berelson, Bernard et. al. (eds.),

Family Planning and Population Program.

(Chicago : University of Chicago Press, 1966), p.3.

Buranasiri , Prayad.

“Economic Development Policy of Thailand.”

Revised version of a paper presented to the Seminar on Economic Development of Thailand, November 28, 1967, Thammasat University, Bangkok, Thailand.

Gray, H. Peter.

“National Power, National Prestige and National Population,”

The Journal of Social Sciences Vol. IV No. 3 (September, 1966) pp. 58-76.

Leibenstein , H.

Economic Backwardness and Economic Growth.

(New York : John Wiley & Sons, Inc., 1962), pp. 94-111.